

VŨ DƯƠNG NINH (Chủ biên) - PHAN VĂN BAN
NGUYỄN VĂN TẬN - TRẦN THỊ VINH

Lịch sử QUAN HỆ QUỐC TẾ

**Từ đầu thời cận đại
đến kết thúc
Thế chiến thứ hai**

DX.037117

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

MỤC LỤC

Trang

Lời nói đầu 7

Chương I

QUAN HỆ QUỐC TẾ TRONG THỜI KÌ ĐẦU CỦA LỊCH SỬ CẬN ĐẠI

- I – Phát kiến địa lí và sự hình thành quan hệ quốc tế trên phạm vi thế giới..... 9
- II - Những biến động lớn ở châu Âu trong các thế kỉ XVI - XVII 13
- III - Quá trình di dân ở Bắc Mĩ và sự thành lập Liên bang Mĩ (1776) 20

Chương II

QUAN HỆ QUỐC TẾ Ở CHÂU ÂU TỪ CÁCH MẠNG PHÁP ĐẾN HỘI NGHỊ VIÊN (1789– 1815)

- I - Quan hệ Quốc tế trong thời kì cách mạng Pháp..... 27
- II - Quan hệ quốc tế trong những năm chiến tranh của Napôlêông..... 33
- III - Quan hệ quốc tế trong những năm cuối cùng của Đế chế Napôlêông 40

Chương III

QUAN HỆ QUỐC TẾ Ở CHÂU ÂU TỪ HỘI NGHỊ VIÊN ĐẾN CHIẾN TRANH PHÁP - PHỔ (1815 - 1871)

- I - Hội nghị Viên và sự thành lập tổ chức Đồng minh Thần thánh 47
- II - Sự can thiệp của Đồng minh Thần thánh đối với phong trào cách mạng châu Âu 53
- III - Cuộc cách mạng công nghiệp ở châu Âu và những hệ quả của nó 55
- IV - Quan hệ quốc tế xung quanh vấn đề phương Đông 59
- V - Quan hệ quốc tế trong phong trào cách mạng giữa thế kỉ XIX 66
- VI - Quan hệ quốc tế trong phong trào công nhân 1848 - 1871 72

Chương IV

QUAN HỆ QUỐC TẾ TRONG QUÁ TRÌNH XÂM LƯỢC VÀ TRANH GIÀNH THUỘC ĐỊA CỦA CÁC NƯỚC PHƯƠNG TÂY

I - Nhu cầu thuộc địa của chủ nghĩa đế quốc	77
II - Cuộc đấu tranh phân chia phạm vi ảnh hưởng giữa các nước đế quốc đối với châu Á.....	78
III - Các nước đế quốc xâm lược và phân chia khu vực ảnh hưởng ở châu Phi	86
IV - Sự bành trướng của nước Mĩ ở khu vực Mĩ latin	90

Chương V

QUAN HỆ QUỐC TẾ TỪ SAU CHIẾN TRANH PHÁP - PHỔ ĐẾN KẾT THÚC THẾ CHIẾN THỨ NHẤT (1871 - 1918)

I - Sự hình thành các khối liên minh quân sự ở châu Âu trong những năm cuối thế kỉ XIX	95
II - Quan hệ quốc tế đầu thế kỉ XX.....	100
III - Quan hệ quốc tế trong phong trào công nhân từ cuối thế kỉ XIX đến trước khi bùng nổ Thế chiến I (1871 - 1914).....	110
IV - Quan hệ quốc tế trong thời kì Thế chiến I (1914 - 1918).....	112

Chương VI

QUAN HỆ QUỐC TẾ GIỮA HAI CUỘC CHIẾN TRANH THẾ GIỚI (1919 - 1939)

I - Sự hình thành trật tự thế giới mới sau Thế chiến I (1919 - 1929)	123
II - Quan hệ quốc tế của nước Nga Xô viết - Liên Xô và Phong trào cộng sản trong những năm 20 của thế kỉ XX	136
III - Sự ra đời của chủ nghĩa phát xít và sách lược đấu tranh của Quốc tế Cộng sản.....	141
IV - Quan hệ quốc tế trước khi chiến tranh bùng nổ	151

Chương VII
QUAN HỆ QUỐC TẾ
TRONG CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI (1939 - 1945)

I - Giai đoạn thứ nhất (9/1939 - 6/1941):

Phe phát xít xâm chiếm châu Âu, mở rộng chiến tranh ở Đông Nam Á và Bắc Phi 159

II - Giai đoạn thứ hai (6/1941 - 11/1942):

Chiến tranh lan rộng toàn thế giới và sự hình thành Đồng minh chống phát xít 166

III - Giai đoạn thứ ba (11/1942 - 12/1943):

Bước ngoặt của chiến tranh, quân Đồng minh chuyển sang phản công 175

IV - Giai đoạn thứ tư (12/1943 - 8/1945):

Quân Đồng minh tổng phản công tiêu diệt phát xít Đức và quân phiệt Nhật.

Chiến tranh thế giới thứ hai kết thúc 179

Tài liệu tham khảo 191

LỜI NÓI ĐẦU

Thực hiện đường lối Đổi mới của Đảng, quan hệ đối ngoại của nước ta ngày càng rộng mở theo phương châm đa phương hoá, đa dạng hoá trên tinh thần Việt Nam muốn là bạn và đối tác tin cậy của tất cả các nước trong cộng đồng quốc tế phấn đấu vì hoà bình, hợp tác và phát triển.

Để đạt được những thành tựu ngày càng lớn trong tiến trình hội nhập quốc tế, việc hiểu biết về lịch sử quan hệ quốc tế là điều vô cùng cần thiết. Trong chương trình đào tạo đại học, môn học Lịch sử quan hệ quốc tế có vị trí quan trọng.

Môn học này nhằm cung cấp cho sinh viên những kiến thức cơ bản về quá trình phát triển của mối quan hệ giữa các quốc gia, những biến động lớn trong quan hệ quốc tế. Từ đó, sinh viên bước đầu có cơ sở lịch sử để phân tích những sự kiện đã qua và rèn luyện khả năng dự báo tình hình trước những biến chuyển đang tiếp diễn trong đời sống chính trị thế giới. Môn học này phối hợp với các môn học khác trong chương trình đào tạo (Lí luận về quan hệ quốc tế, Kinh tế quốc tế, Luật pháp quốc tế, Quan hệ đối ngoại Việt Nam...), sẽ vừa đảm bảo những tri thức về lịch sử, vừa gợi mở những suy nghĩ về hiện tại và tương lai; vừa mang tính lí thuyết, vừa có ý nghĩa thực tiễn đối với sự hội nhập quốc tế của nước nhà.

Giáo trình này được coi là tài liệu cơ bản để sinh viên có kiến thức nền tảng chung, còn khi giảng dạy và học tập, rất cần tham khảo nhiều tài liệu khác, đặt ra các vấn đề, giả định các tình huống để thảo luận, rút ra những kinh nghiệm lịch sử và đề xuất các giải pháp thực tiễn.

Giáo trình này được biên soạn sau một số năm giảng dạy thử nghiệm tại Khoa Quốc tế học Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn (Đại học Quốc gia Hà Nội) và ở một số trường khác. Chúng tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành đến các giáo sư, giảng viên và sinh viên đã góp ý để bổ sung, sửa chữa; cảm ơn Thạc sĩ Bùi Hồng Hạnh đã sưu tầm bản đồ và hình ảnh để minh hoạ nội dung cuốn sách. Rất mong nhận được ý kiến đóng góp của bạn đọc.

Các tác giả

Chương I

QUAN HỆ QUỐC TẾ TRONG THỜI KÌ ĐẦU CỦA LỊCH SỬ CẬN ĐẠI

I. PHÁT KIẾN ĐỊA LÍ VÀ SỰ HÌNH THÀNH QUAN HỆ QUỐC TẾ TRÊN PHẠM VI THẾ GIỚI

1. Những phát kiến địa lí vĩ đại cuối thế kỉ XV – đầu thế kỉ XVI

Do nhu cầu mở rộng hoạt động thương mại và nhờ vào sự tiến bộ kĩ thuật của ngành hàng hải, từ cuối thế kỉ XV, nhiều nhà thám hiểm châu Âu đã đi tìm những con đường biển để sang phương Đông - nơi mà họ hi vọng sẽ kiếm được nhiều vàng bạc và của cải. Có thể kể đến ba phát kiến địa lí lớn sau đây:

Cuộc hành trình của Vaxcô đơ Gama (Vasco de Gama) xuất phát từ Bồ Đào Nha, men theo bờ biển châu Phi đến điểm cực nam của châu lục (nay là Mũi Hảo vọng) rồi vượt qua Ấn Độ Dương, cập bờ biển phía tây Ấn Độ. Đây là cuộc khám phá đầu tiên của người châu Âu để tới phương Đông bằng đường biển.

Những chuyến vượt Đại Tây Dương của Crixtop Cômông (Christophe Colomb) và sau là của Vêpuxơ Amêrigô (Vepuce Amerigo) xuất phát từ Tây Ban Nha đã phát hiện ra một lục địa mới là châu Mĩ. Ban đầu, người ta tưởng lầm đây là Ấn Độ nên gọi là Tây Ấn Độ hoặc Tân thế giới và gọi cư dân bản địa là người Indiân (Indians).

Cuộc thám hiểm của Phécnăng Magienlăng (Fernand de Magellan) đi qua Đại Tây Dương để đến châu Mĩ, rồi men xuống mỏm cực nam của châu lục, vượt qua Thái Bình Dương tới một quần đảo, ngày nay là Philippin. Từ đây, đoàn thuyền tiếp tục đi tới Ấn Độ rồi theo con đường của người Bồ Đào Nha, vòng qua châu Phi trở về châu Âu.

Vaxcô đơ Gama
(1469 (?) - 1524)

Crixtop Cômông
(1451 - 1506)

Ba cuộc phát kiến địa lí lớn cùng nhiều cuộc thám hiểm tiếp theo của người châu Âu đã đem lại những hệ quả to lớn vượt xa dự kiến ban đầu.

Trước các phát kiến địa lí kể trên, lịch sử cũng đã ghi nhận một số cuộc thám hiểm quan trọng, còn để lại nhiều tài liệu có giá trị như:

Máccô Pôlô (Marco Polo, 1254 - 1324) người Vê-nê-xia (nay thuộc nước Ý). Từ năm 1271, ông đi theo con đường từ Trung Đông xuyên qua lãnh thổ rộng lớn của đế quốc Mông Cổ, vào Trung Quốc và ở lại đó 26 năm (1269 - 1295), có thời làm quan dưới triều Nguyên. Cuộc hành trình này được kể lại trong cuốn *Du kí của Máccô Pôlô*, cuốn sách đầu tiên ở châu Âu viết về những điều kì diệu của miền Viễn Đông.

Trịnh Hoà trong thời gian 28 năm (1405 - 1433) đã thực hiện 7 cuộc du hành bằng đường biển từ Trung Quốc đến Hồng Hải và cử người đi thăm nhiều cảng biển vùng Đông Phi.

Một số giả thuyết cho rằng Tây Ban Nha không phải là người đầu tiên phát hiện ra châu Mĩ mà công lao đó hoặc thuộc về người Viking ở Bắc Âu, hoặc thuộc người Trung Hoa vào những thế kỉ trước đó.

2. Những hệ quả của công cuộc phát kiến địa lí

Những cuộc hành trình khám phá thế giới cuối thế kỉ XV và những năm tiếp sau đã khẳng định giả thuyết Trái Đất là hình cầu mà không phải là một mặt phẳng như người xưa tưởng tượng. Từ đó, cách nhìn nhận về hành tinh chúng ta đang sống, về các châu lục và hải đảo có nhiều thay đổi. Các nhà khoa học tiếp tục tìm hiểu về Trái Đất, bầu trời, có nhiều đóng góp to lớn vào các ngành khoa học Địa lí, Thiên văn, Hàng hải, Địa chất và đi sâu vào nhiều ngành nhân văn.

Việc tìm ra những vùng đất mới tạo nên luồng di cư ồ ạt giữa các châu lục, chủ yếu là những người từ châu Âu đi sang châu Mĩ để tìm vàng, chiếm đất và khai khẩn. Sau đó có đông đảo người da đen từ châu Phi bị đưa sang làm nô lệ trong các đồn điền. Cùng thời gian đó, nhiều người châu Âu đi sang Ấn Độ, rồi từ đó đi tiếp đến vùng Đông Nam Á, vòng lên đến Trung Quốc, Nhật Bản. Như vậy là đã hình thành nhiều con đường nối liền các châu lục, tạo nên sự giao lưu giữa các miền trên Trái Đất. Con người khi di chuyển đều mang theo sắc thái văn hoá của quê hương mình. Ở nơi mới, theo dòng thời gian, các cộng đồng cư dân hoà nhập một cách tự nhiên, tiếp thu lẫn nhau những điều mới lạ để dần dần tạo nên sắc thái văn hoá của cộng đồng cư dân mới. Do vậy, sự giao lưu

văn hoá trên quy mô lớn đã tạo nên chuyển biến quan trọng trong đời sống vật chất và tinh thần của loài người.

Một hệ quả quan trọng của những phát kiến địa lí là sự thúc đẩy giao lưu thương mại giữa các vùng miền trên Trái Đất. Trước đây, hoạt động buôn bán đã được mở mang, tạo nên thị trường trong nước hay thị trường khu vực, kết nối các quốc gia lân bang. Địa Trung Hải chính là một trung tâm thương mại lớn thời cổ đại nối liền các thị trường Nam Âu, Bắc Phi và Trung Đông. Các phát kiến địa lí đã mở rộng phạm vi hoạt động hàng hải, chuyển dần trung tâm thương mại sang Đại Tây Dương, hình thành hai tuyến đường buôn bán lớn trên phạm vi thế giới: 1. Con đường nối liền châu Âu với thị trường phương Đông, ra đời các công ti Đông Ấn Độ của Hà Lan, của Anh, của Pháp...; 2. Con đường đi sang châu Mĩ, tạo nên "tam giác thương mại Đại Tây Dương" qua lại giữa ba châu lục Âu - Phi - Mĩ. Nhờ vậy, thị trường rộng lớn đã hình thành trên quy mô thế giới.

Từ xa xưa, đã có những tuyến đường buôn bán lớn vận chuyển hàng qua từ châu Âu sang phương Đông:

Con đường qua Địa Trung Hải, Ai Cập, Hồng Hải đến Ấn Độ, nhưng người Aráp đã khống chế tuyến đường này buộc người châu Âu phải mua lại hàng từ tay người Aráp đắt gấp 8 đến 10 lần.

Con đường xuyên qua vùng sa mạc, đồng cỏ, hẻm núi vùng Trung Á với những đoàn lạc đà thồ nặng hàng hoá trên lưng, đặc biệt là loại hàng tơ lụa Trung Hoa để bán trên thị trường châu Âu, nhưng "con đường tơ lụa" này bị hạn chế bởi sự ngăn chặn của dân du mục người Ápganixtan và sau này là sự bành trướng của Đế chế Thổ Nhĩ Kỳ trên một khu vực rộng lớn - vùng Tiểu Á và bán đảo Bancăng.

Tình thế đó đã thúc bách người Âu đi tìm những con đường biển để tới phương Đông.

Cùng tham gia cuộc hành trình của các thương nhân là các nhà truyền giáo, những người tự nhận sứ mệnh truyền bá giáo lí đạo Thiên Chúa đến những miền xa xôi của Trái Đất. Hoạt động của họ mang ý nghĩa văn hoá, là sợi dây kết nối những nền văn hoá xa lạ, mang đến một tôn giáo mới đối với cư dân phương Đông. Sau này, sự lợi dụng tôn giáo vào các cuộc chinh phục thuộc địa đã phần nào làm thay đổi ý nghĩa ban đầu của nó.